

SEKSUAALIRIKOKSISTA VIRHEELLISESTI SYYTETTYJEN TAI
TUOMITTUJEN MIESTEN ELÄMÄNLAATU

Fanni Julia Tuulikki Mäki-Filppula

Kandidaatin tutkielma

Psykologia

Lääketieteellinen tiedekunta

Joulukuu 2021

Ohjaajana Eino Partanen

Tiedekunta		Koulutusohjelma	
Lääketieteellinen tiedekunta		Psykologian kandiohjelma	
Tekijä			
Fanni Julia Tuulikki Mäki-Filppula			
Työn nimi			
Seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten elämänlaatu			
Opintosuunta			
Psykologia			
Työn laji ja ohjaaja(t)		Kuukausi ja vuosi	Sivumäärä
Kandidaatintutkielma, Eino Partanen		Joulukuu, 2021	11
Tiivistelmä			
Tavoitteet			
<p>Aiempien tutkimusten mukaan virheellisistä tuomioista kärsivät kokevat laaja-alaisia ongelmia. Nämä näkyvät esimerkiksi erilaisina häiriöinä ja traumoina. Etenkin seksuaalirikoksista tuomituilla elämänlaatua heikentävät stigma sekä syrjintä ja nämä vaikuttavat jopa vapauttavan päätöksen jälkeenkin. Tutkielman tavoitteena on selvittää seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten elämänlaatua.</p>			
Menetelmät			
<p>Aineisto haettiin Google Scholar -tietokannasta hakusanoilla <i>wrongful convictions, unlawful convictions, sex crimes, sexual harassment, innocent sex offenders, rakenteellinen tasa-arvo, sukupuolten tasa-arvo, dna exoneration, male exoneration, innocence project, the amount of wrongful accusations, extent of miscarriage of injustice, psychological consequences/impact of wrongful conviction</i> sekä <i>mental health characteristics of exoneers</i>. Lisäksi kyseisten julkaisujen lähdeluetteloista etsittiin kiinnostavia viittauksia.</p>			
Tulokset ja johtopäätökset			
<p>Katsauksen perusteella näyttää siltä, että virheellisesti tuomittujen miesten elämänlaatu heikkeni. Yleisimpiä elämänlaatua heikentäviä tekijöitä olivat ahdistuneisuus, masennus sekä PTSD. Lisäksi yleistä oli pelon kokemus vankilassaolon aikana. Erityisesti seksuaalirikoksista virheellisesti syytetyillä tai tuomituilla miehillä on korkea riski moniin psykiatriisiin ongelmiin ja siksi aihetta täytyy tutkia lisää. Tämä voi auttaa kohdentamaan myös yksilöllisempiä tukitoimia jatkossa.</p>			
Avainsanat			
Virheellinen syytös/tuomio, seksuaalirikos, elämänlaatu, hyvinvointi, tukitoimet			

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

ESIPUHE	3
<i>Miesnäkökulma –miksi?</i>	3
1. JOHDANTO	4
1.1. Virheellinen syytös tai tuomio yleisesti.....	4
1.2. Virheellinen syytös tai tuomio miesten seksuaalirikosten näkökulmasta.....	5
1.3. Tutkimuskysymykset ja hakukriteerit.....	7
2. KIRJALLISUUSKATSAUS	7
2.1. Virheellisten syytösten tai tuomioiden vaikutukset miesten elämänlaatuun	7
3. POHDINTA	9
3.1. Löydöksiä elämänlaadusta.....	10
3.2. Syytösten kohteen tukitoimet	11
3.3. Tutkimusten rajoitteita sekä näkemyksiä jatkotutkimuksiin	11
3.4. Johtopäätökset	13
LÄHDELUETTELO	14

ESIPUHE

Miesnäkökulma – miksi?

Kandidaatin tutkielman aihetta valitessani tutustuin moniin erilaisiin psykologisiin teemoihin, mutta esiin ei noussut tiettyä suosikkia, jota lähtisin tarkemmin lähestymään. Samalla olin jo useita vuosia seurannut mediassa käytävää keskustelua sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä asioista ja etenkin naisten aseman parantamisesta eri elämänoilla. Viime vuosina mm. naisten kokemaan seksuaaliseen häirintään liittyen on herännyt paljon keskustelua, ja vaatimusta muutokseen. Lukemieni artikkelien sekä uutisten joukosta ei juurikaan tullut vastaan samanlaisia kokemuksia miesten osalta. Lähdin etsimään tietoa ja löysin uusimman Valtioneuvoston julkaiseman tasa-arvobarometrin tulokset vuodelta 2017. Vastaajista 38 % naisista ja 17 % miehistä oli kokenut seksuaalista häirintää (yleisimmin sopimattomat vartaloon tai seksuaalisuuteen liittyvät kommentit, kaksimieliset vitsit sekä härskit puheet) kahden viimeisimmän vuoden aikana. Tulosten perusteella naiset olivat kokeneet seksuaalista häirintää siis kaksi kertaa enemmän kuin miehet. Naiset olivat kokeneet häirintää pääosin miesten taholta, miehet puolestaan naisten ja miesten taholta (STM, 2018). Tulosten pohjalta heräsi kysymys: onko miesten vaikeampi tunnistaa ja tunnustaa itsen kohdistuneita seksuaalisen häirinnän kokemuksia, joita naiset heihin kohdistavat vai onko niin, että tällaista tosiaankin tapahtuu huomattavasti vähemmän miehille kuin naisille?

Aihetta pyöritellessäni tein samalla sivuainetta oikeuspsykologiasta. Kiinnostuin ihmisen muistin, käsitysten, tulkintojen ja ajatusten vaikutuksesta todistajanlausuntojen luotettavuuteen rikosprosesseissa. Sitä kautta huomasin myös, että rikostutkinnassa ja oikeusprosesseissa vaikuttavat monet tekijät, joista osa voi johtaa jopa väärin syytöksiin ja tuomioihin. Luin opintojeni aikana Yhdysvalloissa 1990-luvulla perustetusta The Innocence Project -järjestöstä, jonka tavoitteena on DNA-testien avulla kumota virheellisiä tuomioita. Järjestö pyrkii myös uudistamaan rikoslainsäädäntöä, jotta epäoikeudenmukaisilta tuomioilta voitaisiin paremmin välttyä (The Innocence Project, 2021). Näiltä tiimoilta aiheeni valinta sekä rajaus alkoivat muodostua. Aiheekseni muodostui pitkällisen pohdinnan tuloksena selvittää seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten elämänlaatua.

1. JOHDANTO

1.1. Virheellinen syytös tai tuomio yleisesti

Oikeusjärjestelmän juuret näyttävät historiankirjojen mukaan juontuvan kauas menneisyyteen. Muun muassa jo 2000 vuotta ennen ajanlaskun alkua Babyloniassa kirjoitettiin Hammurabin lakipykälä niin, että ne olivat kaikille näkyvillä ja koskivat yhdenvertaisesti kaikkia. Aikojen saatossa oikeuskäsitykset ovat muuttuneet ja rikosoikeusjärjestelmät ovat tänä päivänä erilaisia eri maissa: tavoite jokaisella on oikeudenmukaisuus. Vaikka menetelmät ja käsitykset ovat kehittyneet, oikeusjärjestelmissä tapahtuu virheitä: ne saattavat johtaa syyttömän henkilön syyttämiseen sekä tuomitsemiseen.

Virheellinen tuomio voidaan nähdä synonyymina oikeuden epäonnistumiselle (Niharika, 2019). Virheellinen syytös tai tuomio voi kohdistua väärään henkilöön, jolloin syytösten kohteena on joku toinen kuin rikoksen todellisesti suorittanut tai se voi kohdistua väitettyyn rikokseen, jota ei ole edes tapahtunut (Cassell, 2018). Yhdysvaltalainen kansallinen vapautuneiden rekisteri (The National Registry of Exonerations) tarjoaa verkkosivuillaan kattavasti tietoa tapauksista, joissa henkilö on vapautettu tuomioistaan tai syytöksistään DNA –löydösten perusteella (The National Registry of Exonerations, 2021). Vuodesta 1989 alkaen vuoteen 2021 Yhdysvalloissa tuomiostaan vapauttavan päätöksen saaneita henkilöitä on tämän rekisterin mukaan yli 2800: näiden virheellisten tuomioiden vuoksi on menetetty jopa 25 000 vuotta vapaudesta ja elämästä.

Arvioita siitä, miten paljon virheellisiä syytöksiä tai tuomioita tapahtuu, on vaikea löytää. Joidenkin tutkimusten mukaan vankeuteen johtavista tuomioista jopa 6-15 % on virheellisiä (Brooks & Greenberg, 2021). Cassellin (2018) katsauksen mukaan yleinen virheellisten tuomioiden määrä vaihtelee 1 % ja 4 % välillä. Väkivaltarikosten osalta virheellisten tuomioiden osuus on alle 1 % (Cassell, 2018). Vaikka virheellisten tuomioiden suhteellinen osuus saattaa vaikuttaa pieneltä, niitä jaetaan vuosittain huomattava määrä. Esimerkiksi Cassell (2018) esittää, että jos virheellisiä tuomioita olisi Yhdysvalloissa noin 3-4 %, se tarkoittaisi lukumääräisesti yli kymmentä tuhatta syytöntä vankia vuodessa. Prosenttiluvut saattavat joidenkin tutkijoiden ja tutkimusten mukaan olla yläkanttiin, mutta myös alakanttiin, sillä kaikkia virheellisiä syytöksiä tai tuomioita ei pystytä koskaan todistamaan. Koska aihetta on vaikea tutkia, tutkijoiden arviot virheellisten tuomioiden yleisyydestä vaihtelevat huomattavasti. Tutkimuksia aiheesta löytyy etenkin Yhdysvalloista, mutta Suomessa tutkimusta ei tietääkseni ole tehty.

Virheelliset tuomiot voivat sattua puutteista tai erehdyksistä eri vaiheissa oikeusprosessia: tutkinta, oikeudenkäynti tai valitusvaihe voi epäonnistua. Oikeusprosessin lisäksi virheelliset tuomiot voivat aiheutua muistakin seikoista, kuten virheellisistä syytöksistä tai tunnustuksista, poliisin harhaanjohtamisesta rikostutkinnan aikana tai puutteellisista rikosteknisistä todisteista, epäpätevästä puolustajasta, syyttäjien vaikutuksesta, syyllisyysolettamasta tai valitusvaiheessa valituksen huonosta esitystavasta (Niharika, 2019; Hoyle, Speechley & Burnett, 2016). Yhdysvalloissa tutkimukset ovat esimerkiksi osoittaneet, että tuomioistuinten käsittelemistä tapauksista jopa 14-25 % sisältää vääriä tunnustuksia (Niharika, 2019). Ehkä johdatteleva poliisikuulustelu, paine ja stressi tai mahdolliset valemuistot voivat vaikuttaa tämäntyppisiin tunnustuksiin.

Virheellisten syytösten ja tuomioiden on havaittu vaikuttavan monella eri elämänaalueella. Jo 90-luvulla on selvitetty, että virheellisesti vankilassa vietetty vuorokausi voi uhata identiteettiä ja luoda jopa eräänlaisen eksistentiaalisen kriisin (Alexander-Bloch, Miller, Zeringue & Rubens, 2020). Ihminen saattaa alkaa kyseenalaistaa itseään ja toimintaansa, vaikka tietää, ettei ole tehnyt mitään väärää. Tästä voi syntyä ristiriitaisia tunteita, jotka alkavat uhata minäkuvaa – olenko sittenkin syyllinen? Tutkimusten mukaan myös virheelliset pidätykset vankeusrangaistuksineen voivat aiheuttaa yksilölle trauman (Alexander-Bloch ym., 2020). Esimerkiksi kiinniottotilanne saattaa olla järkyttävä ja juurtua syvästi mieleen. Samoin kokemus vankilassaolosta voi olla pelottava ja ahdistava, sillä tulevaisuus voi vaikuttaa epävarmalta eikä tilanteesta välttämättä tunnu olevan ulospääsyä.

Virheellinen tuomio voi vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin sen purkamisen jälkeenkin: tutkimusten mukaan vapauttavan päätöksen jälkeen sopeutuminen elämään on saattanut olla vaikeaa (Brooks & Greenberg, 2021; Hoyle ym., 2016). Kaiken henkisen taakan kantamisen, vankeusajan arjen sekä muiden tuomioon liittyvien kokemusten jälkeen voi kuvitella, että vapaus ja uuteen arkeen sopeutuminen tuo mukanaan uusia haasteita sekä vaikeutta tottua jälleen normaaliin elämään. On esimerkiksi havaittu, että vapautumisen jälkeen virheellisesti tuomitut kärsivät muihin vankeihin nähden enemmän mm. posttraumaattisesta stressihäiriöstä (PTSD), masennuksesta sekä ahdistuneisuudesta (Wildeman ym., 2011).

1.2. Virheellinen syytös tai tuomio miesten seksuaalirikosten näkökulmasta

Seksuaalirikoksesta tuomitut ovat suurimmaksi osaksi miehiä. Selvitysten mukaan yleisin syy virheelliselle seksuaalisen häirinnän tuomiolle on virheellinen silminnäkijätodistus (Cross, Possley & Stephens, 2017). Lisäksi Cross ja kumppaneiden (2017) tutkimukset osoittavat, että tämä virhe

tapahtuu yleisemmin syyttömien tummaihoisten kuin valkoihoisten kohdalla. Psykologista tietoutta hyödyntäen voi todeta, että ihmisen muisti on dynaaminen eikä havaitseminen ole täydellisen tarkkaa. Se, että virheitä tapahtuu juuri tummaihoisten osalta enemmän, voisi ehkä selittyä tietyillä ennakkoluuloilla. Toisaalta tiedetään myös, että omaan kulttuuriin kuuluvia ihmisiä tunnistaa helpommin ja piirteet painuvat mieleen paremmin, kuin vieraan kulttuurin ihmisen. Esimerkiksi on selvitetty, että valkoihoisilla silminnäkiöillä on mittava erehtymisen riski tummaihoisten syytettyjen oikeintunnistamisessa (Cross ym., 2017). Seksuaalirikossyytteiden osalta tilanne voi joskus olla niin sanotusti sana sanaa vastaan: toisinaan on niin, että muuta näyttöä ei ole. Tällaisissa tilanteissa henkilötodistelulla on suuri rooli (Korkman & Väisänen, 2014) ja jää asiantuntijoiden selvitettäväksi, miten luotettavasta todistelusta kussakin tilanteessa on kyse.

Tuomion jälkeen seksuaalirikoksen tehneet kokevat yleisesti turvattomuutta vankilassa (van den Berg, Beijersbergen, Nieuwbeerta & Dirkzwager, 2018). Van den Berg ja kumppanit (2018) toteavat, että uhasta ja pelosta johtuen seksuaalirikolliset saattavat suorittaa tuomiotaan turvallisuussyistä eristyksissä muista, mikä on omiaan aiheuttamaan vetäytymistä vankilayhteisöstä. Vetäytymisen voisi puolestaan kuvitella aiheuttavan yksinäisyyden tunnetta, minkä tiedetään vaikuttavan negatiivisesti mielenterveyteen. Lisäksi mm. vankilatyöntekijät suhtautuvat tutkimusten mukaan vihamielisesti seksuaalirikollisia kohtaan (van den Berg ym., 2018). Leima juuri seksuaalirikoksista voi olla hyvin kauaskantoinen: seksuaalirikolliset nähdään pitkälti rikosoikeusjärjestelmän halveksutuimpina rikollisina ja he saavat usein aikaan äärimmäisiä negatiivisia tunnereaktioita (Rossellini & Jeglic, 2017). Näin on myös vankilan ulkopuolella: seksuaalisesta hyväksikäytöstä syytetyt ja heidän perheensä kokevat jopa elämänmittaista stigmaa, vaikeivat syytökset johtaisi milloinkaan rikosoikeudellisiin menettelyihin tai vaikka syytetyt saisivat lopulta syytteistä tai tuomiosta vapauttavan päätöksen (Hoyle ym., 2016). Pelko, syrjintä ja sivuun sulkeminen aiheuttaa tuomitulle huomattavaa lisäkuormaa. Olisikin erityisen tärkeää huomioida niiden hyvinvointi, jotka on tuomittu tällaisista rikoksista virheellisesti: vaikka vankeustuomio kumotaan, stigma sekä muut vakavat seuraamukset aiheuttavat suuria psyykkisiä vaikeuksia.

Lukuisten tutkimusten perusteella käy ilmi, että seksuaalirikoksista syytetyille yhteisiä tuntemuksia ovat olleet mm. stigman kokeminen, identiteetin muutokset, psyykkiset ja somaattiset terveysongelmat, sosiaalisten suhteiden kärsiminen, epäluuloinen asenne oikeusjärjestelmää kohtaan, työttömyys ja taloudelliset hankaluudet sekä traumat mahdollisista vankilakokemuksista (Brooks & Greenberg, 2021; Hoyle ym., 2016). Syytösten myötä ihminen saattaa alkaa kyseenalaistaa omaa itseään, ajatuksiaan ja toimintaansa. Syytökset voivat aiheuttaa ongelmia ihmissuhteisiin: ehkä ne luovat epäluottamusta, inhoa ja muita negatiivisia asenteita syytettyä kohtaan. Syytökset voivat

vaikuttaa myös työelämässä, jolloin ihminen saattaa joutua irtisanotuksi tai uuden työpaikan saaminen voi olla vaikeaa. Tämä voi olla omiaan synnyttämään taloudellisia vaikeuksia. Vääryyden kokeminen voi puolestaan kasvattaa epäluottamusta oikeusjärjestelmän toimivuutta ja luotettavuutta kohtaan sekä lisätä katkeruutta. Vaikutukset näyttävät siis jopa kumuloituvan. Syytöksistä ja tuomioista vapautettujen lisäksi myös heidän läheisensä voivat kärsiä.

1.3. Tutkimuskysymys ja hakukriteerit

Kirjallisuuskatsaukseni pyrkii selvittämään seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten elämänlaatua pureutumalla tarkemmin juuri niiden psykologisiin vaikutuksiin. Aineistoa etsin Google Scholar –tietokannasta hakusanoilla wrongful convictions, unlawful convictions, sex crimes, sexual harassment, innocent sex offenders, rakenteellinen tasa-arvo, sukupuolten tasa-arvo, dna exoneration, male exoneration, innocence project, the amount of wrongful accusations, extent of miscarriage of injustice, psychological consequences/impact of wrongful conviction sekä mental health characteristics of exoneers. Tutkimusten ja tutkimusartikkelien löytämisen myötä etsin lisäksi kyseisten julkaisujen lähdeluetteloista kiinnostavia viittauksia.

2. KIRJALLISUUSKATSAUS

Vaikka näyttää siltä, että virheelliset tuomiot ovat huomattavan laajalle ulottuva ongelma, tutkimustietoa juuri miesten virheellisten seksuaalirikossyytteiden ja -tuomioiden vaikutuksista ei ole paljoa. Tämä on jokseenkin yllättävää. Katsauksessa on mukana myös sellaisia tutkimuksia, joissa on seksuaalirikosten lisäksi muitakin rikoksia tai pelkästään muita rikoksia.

2.1. Virheellisten syytösten ja tuomioiden vaikutukset miesten elämänlaatuun

Britannialainen kuvaileva tutkimus vuodelta 2004 tarkasteli melko pientä 18 miehen otosta, jossa miehet oli tuomittu pääosin murhista, mutta vapautettu myöhemmin (Grounds, 2004). Haastattelut kerättiin vapautetuilta noin kaksi vuotta vapautumisen jälkeen ja tuloksia verrattiin ICD-10 diagnostisiin kriteereihin. Kellään tutkittavista ei ollut aiempia psykiatrisia hoitajaksoja tai diagnooseja ennen tuomiota. Tutkimuksen perusteella kuitenkin yli puolet heistä täyttivät PTSD:n diagnostiset kriteerit. Noin puolet tutkituista kärsivät masennusoireista, yksi kolmasosa koki paniikkihäiriön oireita ja osalla oli ongelmia alkoholin käytön sekä vainoharhaisuuden kanssa. Lähes

kaikkia yhdisti kokemus uhkailusta ja pelontunteesta vankilassa: tämä saattoi näyttäytyä itsepuolustuksena ja aggressiivisuutena. Lisäksi kolme oli joutunut vakavan väkivallan kohteeksi vankilassa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet oli vapautettu yllättäen ilman tukea, valmistautumista ja valvontaa. Vapautumisen jälkeen arkisiin asioihin sopeutuminen osoittautui monella haastavaksi. Arjessa toimimista hankaloitti edelleen se, että he olivat vankilassa oppineet kätkemään tunteensa ja eristäytymään muista.

Kvalitatiivinen tutkimus vuodelta 2004 tutki pientä viiden miehen otosta (Campbell & Denov, 2004). Haastattelututkimukseen osallistuneiden miesten keskimääräinen vankilatuomion pituus oli noin 5 vuotta ja kaikki tutkittavat oli sittemmin todettu syyttömiksi. Kaksi viidestä oli tuomittu seksuaalirikoksesta. Tutkimuksessa havaittiin, että etenkin seksuaalirikoksista syytetyt ja tuomitut olivat vaarassa vankilassa: muut vangit uhkasivat heitä ja he olivat myös itse itsetuhoisia. Useat tutkittavat vastasivat ajatelleensa itsemurhaa ja yksi oli yrittänyt sitä vankilassaolon aikana. Turvattomuuden seurauksena tutkittavat olivat kehitelleet erilaisia selviytymiskeinoja vankilassa olon aikana. Toiset olivat hakeneet turvaa muista vangeista, toiset olivat vetäytyneet ja paenneet todellisuutta esimerkiksi kirjallisuuteen uppoutuen. Vapautumisen jälkeen tutkittavat kuvasivat syvään juurtunutta kyynisyyttä sekä epäluottamusta auktoriteetteja ja oikeusjärjestelmää kohtaan. He myös odottivat jonkun tahon ottavan vastuuta tapahtuneesta, saavansa oikeutta sekä korvausta syytöksistä ja vankeudesta seuranneisiin ongelmiinsa.

Edellä esitetyt tutkimukset ovat olleet luonteeltaan kuvailevia ja otokset hyvin pieniä. Sen sijaan vuonna 2011 toteutettiin yhdysvaltalainen kyselytutkimus yhteistyössä Life After Exoneration Project -ryhmän (LAEF) kanssa (Wildeman ym., 2011). Otos oli huomattavasti aiempia tutkimuksia suurempi ja heterogeenisempi: se koostui 55 miehen joukosta ja vaihteli osallistujien etnisyyden, iän, vankeusajan ja vapaana olon ajan suhteen. Rikokset, joista tutkittavat oli aikoinaan virheellisesti tuomittu, eivät tulleet tutkimuksesta ilmi. Vaikutuksia tutkittiin kuitenkin erilaisin mielenterveyttä selvittävin mittarein. Tutkijat tutkivat lyhyen ja pitkän aikavälin psykologisia vaikutuksia suljettujen ja avointen kysymysten avulla kyselylomakkeella. Lisäksi masennus- sekä ahdistuneisuusoireita selvitettiin DSM-IV:n viitekehyksestä käyttäen HSCL-25:tä (the Hopkins Symptom Checklist-25) ja PTSD:n oireita kartoitettiin PCL-C:lla (the PTSD Checklist – Civilian Version). Tulosten perusteella noin 40 % kärsi masennuksesta tai ahdistuneisuudesta, noin 30 % kärsi PTSD:sta. Merkittävä osuus (22 %) tutkittavista kärsi komorbidisti kaikista näistä. Tutkijat nostivat esiin, että otoksen miehillä esiintyi enemmän oireita kuin miehillä keskimäärin väestötasolla. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että työllistyminen vähensi näiden oireiden negatiivisia vaikutuksia arjessa. Tulokset

viittasivat lisäksi siihen, että oireet olivat sitä lievemmiä, mitä pidempi aika vapautumisesta oli kulunut.

Eräs tuoreimpia tuloksia aiheesta tuottanut yhdysvaltalainen tutkimus vuodelta 2020 osoittaa samansuuntaisia havaintoja, kuin aiemmat tutkimukset. Tämän kuvailevan tutkimuksen otos koostui pienestä 13 miehen joukosta, joista 5 oli tuomittu virheellisesti seksuaalirikoksesta (Alexander-Bloch ym., 2020). Tutkimuksessa selvitettiin PTSD:een viittaavia oireita PCL-5-itsearviointimittarilla (Posttraumatic Stress Disorder Checklist for DSM-5), masennusoireita PHQ-9-itsearviointimittarilla (Patient Health Questionnaire) sekä ahdistuneisuutta GAD-7-itsearviointimittarilla (Generalized Anxiety Disorder 7 item scale). Lisäksi univaikeuksia selvitettiin PSQI-indeksin (Pittsburgh Sleep Quality Index) avulla. Tulosten perusteella lähes puolet kärsi kliinisesti merkittävästi PTSD:n, masennuksen sekä ahdistuneisuuden oireista, jotka korreloivat myös keskenään tilastollisesti merkitsevästi. Univaikeuksien osalta puolet osallistujista arvioitiin huonosti nukkuviksi.

3. POHDINTA

Tässä katsauksessa oli tarkoitus tutustua tutkimuksiin seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten elämänlaadusta. Syyseuraussuhteita ei voi tarkalleen määrittellä, mutta katsauksen perusteella yhteydet elämänlaadun heikkenemisessä sekä virheellisissä syytöksissä tai tuomioissa on havaittavissa. Oireet näyttäytyivät mm. psykiatrisina häiriöinä, itsetuhoisuutena ja kyynisyytenä tuomiostaan vapautetuilla miehillä. Edellä käsittelen tuloksia yksityiskohtaisemmin. Tieto moninaisista ongelmista, joita virheellisesti syytetyt miehet kokevat, voi vaikuttaa merkittävästi tukitoimien kehittämiseen tulevaisuudessa.

Aineiston osoittautuessa melko suppeaksi juuri tällä rajauksella, käsittelin myös muista rikoksista virheellisesti syytettyjen ja tuomittujen miesten hyvinvointia kattavia julkaisuja. Etenkin tiedonkeruun vaiheessa vastaan tuli paljon tutkimusta ja tietoa, joka ei sopinut omaan viitekehukseeni. Aiheeni rajaus vaikutti jo tässä vaiheessa haastavalta, sillä tutkimustietoa ei löytynyt niin paljoa, kuin voisi luulla. Tutkimukset olivat laadultaan ja menetelmiltään hyvin vaihtelevia: vanhemmat tutkimukset selvittivät elämänlaatua laadullisin sekä kuvailevin menetelmin, kun taas uudemmat keräsivät tietoa selkeämmillä, standardoiduilla mittareilla.

3.1. Löydöksiä elämänlaadusta

Läpikäymieni tutkimusten myötä tulokset vaikuttavat samansuuntaisilta, vaikkakin tutkimusten menetelmissä on suuresti vaihtelua. Tutkimukset ovat keskittyneet hyvin erilaisista tulokulmista käsin selvittämään tuomionsa kumottujen miesten hyvinvointia ja elämänlaatua. Yhtenäistä menetelmää ei näytä olevan.

Groundsin ja kumppaneiden (2004) tulosten perusteella merkittävä osa tutkittavista kärsi PTSD:sta tai masennusoireista sekä alkoholiongelmista, paniikkikohtauksista ja vainoharhaisuudesta. Kiinnostava huomio oli se, että tutkituilla ei yleisesti ollut aiempia psykiatrista hoitajaksoja tai diagnooseja. Vaikka syyseuraussuhteita ei voi tutkimuksen perusteella osoittaa, virheelliset syytökset ja vankeus edelsivät psykologisia ongelmia. Lisäksi pelon ja uhan kokemus vankilassaolon aikana näyttäytyi aggressiivisuutena. Tämä ongelma koskee juuri seksuaalirikoksista tuomittuja, mikä kuvastaa stigman ja syrjinnän merkitystä näiden rikostyyppien kohdalla. Ehkäpä väkivaltaisuus voisi vähentyä, jos kenenkään vangitun ei tarvitsisi pelätä terveytensä ja turvallisuutensa puolesta. Vankilassa opittu tunteiden kätkeminen haittasi osaltaan sosiaalisia suhteita lähipiirissä vapautumisen jälkeen: osa tutkittavista sulkeutui ja koki vaikeuksia käsitellä vangitsemiseensa liittyviä tunteitaan. Vankeudesta johtuen menetetyt vuodet puolestaan vaikuttivat aiheuttavan katkeruutta. Virheellisesti tuomittujen miesten elämänlaatu heikkeni huomattavasti.

Myös Campbell ja Denov (2004) havaitsivat yhtenevästi muiden tutkimusten kanssa (kts. van den Berg ym., 2018), että etenkin seksuaalirikoksista tuomitut kokivat pelkoa ja uhkaa. Sen seurauksena tuomitut olivat kehittäneet erilaisia selviytymiskeinoja vankilassaolon aikana. Tutkimuksen heikkous on, että tutkijat eivät selvittäneet tarkemmin erilaisten selviytymiskeinojen mahdollista toimivuutta tai toisaalta vahingollisuutta: tämän tutkiminen saattaisi kuitenkin olla erityisen arvokasta esimerkiksi vapautettujen miesten tukitoimien suuntaamisen ja toteuttamisen suhteen. Vankeuden jälkeen tutkittujen oli ollut vaikea hyväksyä tapahtunutta: kokemus tulleensa virheellisesti tuomituksi aiheutti kyynisyyttä ja epäluottamusta auktoriteetteja sekä oikeusjärjestelmää kohtaan. Tämä voisi puolestaan aiheuttaa katkeroitumista, joka ehkä lisää henkistä kuormaa eikä auta pääsemään kokemuksista yli.

Wildeman ja kumppanit (2011) sekä Alexander-Bloch ja kumppanit (2020) havaitsivat samansuuntaisesti merkittävän määrän masennuksen, ahdistuneisuuden ja PTSD:n oireita vapautettujen miesten keskuudessa. Wildemanin ja kumppanien (2011) tutkimuksessa havaittiin, että vapauttavan päätöksen saaneilla oireita oli hieman enemmän kuin miehillä keskiarvoisesti väestötasolla. Tulos ei yllätä: epäoikeudenmukaisuuden ja vankeuden kokemukset ymmärrettävästi uhkaavat henkistä hyvinvointia. Tutkijat saivat kuitenkin lohdullisia viitteitä siitä, että työllistyminen

vapautumisen jälkeen vähensi oireiden negatiivisia vaikutuksia (Wildeman ym., 2011). Toisena myönteisenä löydöksenä oli, että pidempi aika vapautuksesta oli yhteydessä vähäisempään oireiluun. Tämä voisi viitata siihen, että vastaavista kokemuksista toipuminen helpottuu ajan myötä. Toisaalta oireilua havaittiin pitkän ajan kuluttuakin, joten pelkkä ajan kuluminen ei täysin auta kokemuksista toipumiseen vaan tarvitaan riittäviä ja vaikuttavaksi osoitettuja tukitoimia.

3.2. Syytösten kohteen tukitoimet

Tutkimukset tukevat näkemystä siitä, että virheellisesti syytetyt ja tuomitut tarvitsevat mielenterveyspalveluita. Saattaa olla, että juuri seksuaalirikoksista virheellisesti syytetyt ja tuomitut kärsivät psyykkisesti kaikista eniten, joten voi olla perusteltua tukea erityisesti tätä joukkoa. Lisäksi, paitsi että erilaiset vaikutukset näyttävät kumuloituvan, myös psykologiset ongelmat ovat melko suuria seksuaalirikoksista virheellisesti syytetyillä.

Hoyle ja kumppanit (2016) toteavat, että seksuaalisen hyväksikäytön uhrin saavat terveydenhuoltojärjestelmässä apua ja tukea, mutta syytteistään tai tuomiostaan vapautettujen kokemus avun saamisesta jää usein mitättömäksi. Psykologinen apu ei siis saavuta riittävän hyvin syyttömiä tuomittuja. Tutkijat ovat esittäneet erilaisia tukitoimia, joilla näitä ihmisiä voitaisiin tukea: esimerkiksi Grounds (2004) toi esille psykoedukaation, terapeuttisen avun sekä läheisten tuen merkityksen keinona tukea hyvinvointia ja mielenterveyttä vapautumisen jälkeen. Tutkijoiden mukaan on myös näyttöä siitä, että syytteistään ja tuomiostaan vapautetut ovat itse hyötynneet antaessaan vertaistukea muille samaa kokeneille (Hoyle ym., 2016; Brooks & Greenberg, 2021). Vertaistuen merkitys on siis molemminpuolinen ja siitä voisi olla hyötyä tukitoimien sisältöä suunniteltaessa. Koska virheellisesti syytetyillä ja tuomituilla on tutkimusten mukaan havaittu mm. masennuksen, ahdistuksen ja PTSD:n oireita, voisi olla perusteltua käyttää näiden häiriöiden hoitoon tarkoitettuja menetelmiä osana muita tukitoimia. Lisäksi työllistymisen merkityksestä näiden häiriöiden oireiluun on saatu positiivisia viitteitä (Wildeman ym., 2011). Tukitoimia ajatellen työllistämiseen kohdistuvat toimet voisivat olla tehokkaita.

3.3. Tutkimusten rajoitteita sekä näkemyksiä jatkotutkimuksiin

Nykyään on tunnistettu, että virheellisten syytöksien ja tuomioiden vaikutuksia on aiemmin tutkittu lähinnä vain oikeudellisesta viitekehyksestä sen sijaan, että ilmiötä olisi tutkittu yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta (Wildeman ym., 2011). Suunta on kuitenkin muuttunut, kun

virheellisten syytösten ja tuomioiden laaja-alaiset vaikutukset ihmisten hyvinvoinnille ja mielenterveydelle on tunnustettu. Nykyään ilmiötä tutkitaan myös psykologisesti.

Otoskoot jäivät monissa tutkimuksissa melko pieniksi eivätkä välttämättä olleet edustavia: tulosten yleistäminen suoraan kaikkiin virheellisesti tuomittuihin ja sittemmin vapautettuihin ei siis ole mahdollista. Lisäksi tutkimukset eivät erotelleet tuomittuja esimerkiksi etnisen taustan perusteella, vaikka tiedetään, että ihonväri saattaa aiheuttaa ennakkoluuloa ja siten näkyä erilaisina vaikutuksina musta- ja valkoisilla virheellisesti tuomituilla (kts. Cross, Possley & Stephens, 2017). Wildeman ja kollegoiden (2011) tutkimuksen otos oli muista poiketen huomattavasti suurempi sekä heterogeenisempi ja näkisin tämällytyypisen otannan olevan jatkotutkimuksia ajatellen arvokasta, jotta tuloksia voitaisiin yleistää laajemmin.

Katsauksen tutkimukset eivät käsitelleet ainoastaan seksuaalirikoksista syytettyjä tai tuomittuja vaan muitakin rikostyyppisiä. Näyttää siltä, että psykologista systemaattista tutkimustietoa juuri seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen henkilöiden osalta on äärimmäisen vähän. Tietoa tarvitaan enemmän siksi, että juuri näiden rikostyyppien kohdalla stigma ja halveksunta ovat suuremmat kuin muissa rikostyypeissä ja niistä seuraavat henkinen kuormitus sekä psykologiset ongelmat voivat olla erittäin suuret.

Tutkimukset keskittyivät tarkastelemaan psykologisia vaikutuksia jokseenkin eri näkökulmista: monet tutkimukset selvittivät PTSD:n, masennuksen sekä ahdistuneisuuden oirehdintaa, mutta Campbell ja Denov (2004) keskittyivät ennemminkin selvittämään miesten tunteita ja kokemuksia sekä vankilassa että vapautumisen jälkeen. Koska virheellisillä tuomioilla on laajalle ulottuvia seurauksia, jatkotutkimuksissa olisi mielestäni tärkeä kartoittaa psykologisia vaikutuksia monesta eri näkökulmasta käsin. Siinä missä oirehdinnan laatua voi olla merkityksellistä selvittää häiriöiden näkökulmasta, myös miesten kokemuksille ja tunteille täytyisi antaa paljon enemmän painoarvoa. Häiriönäkökulma voi unohtaa joitain tärkeitä piirteitä hyvinvoinnista ja oirehdinnasta, koska ne eivät tule erilaisissa mittareissa esiin. Lisäksi saattaa olla, että oirehdintaa on paljon monilla eri mittareilla mitattuna, jolloin kokonaiskuormitus voi olla suurta, mutta kuorma ei lataudu vain yhden häiriön alle. Koska ihmiset käsittelevät vaikeita tilanteita eri tavoin (toiset selviytyvät ja käsittelevät ristiriitaiset tunteensa onnistuneemmin kuin toiset), yksilöllisyyden ymmärtäminen ja erilaisten ihmisten huomioiminen olisi mielestäni avain tehokkaampaan palautumiseen. Lisäksi psykologisten vaikutusten kannalta voisi olla tärkeä kiinnittää huomiota eri vankiloiden vaihteleviin olosuhteisiin, vankilassaolon ajan kuormittavuuteen sekä näiden mielenterveydelliseen merkitykseen. Tämllytyypisissä tapauksissa kyse on paljolti yksilöistä. Tapaukset sekä niistä aiheutuvat ongelmat

vaihtelevat, mutta etenkin tukitoimia tulisi kehittää ja toteuttaa yksilön voimavarat ja vaikeudet huomioivista lähtökohdista käsin.

3.3. Johtopäätökset

Tutkimus juuri seksuaalirikoksista virheellisesti syytettyjen tai tuomittujen miesten osalta on vielä hiukan hataralla pohjalla, mutta alkuun on päästy. Tämänhetkisen tutkimustiedon valossa on perusteltua todeta, että vaikuttavampia ja tehokkaampia tukitoimia tarvitaan. Jatkossa tutkimuksia voi olla tarkoituksenmukaista toteuttaa niin, että otetaan vielä monipuolisemmin huomioon erilaiset psykologiset tulokulmat, jotta yksilöllisempää tukea voidaan tulevaisuudessa räätälöidä juuri yksilöiden tarpeet huomioiden.

Lähdeluettelo

Alexander-Bloch, B., Miller, M., Zeringue, M. & Rubens, S. (2020). Mental health characteristics of exonerees: a preliminary exploration. *Psychology, Crime & Law*.

Attila, H., Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M., Hokka, P. & Nieminen, M. (2017). Tasa-arvobarometri 2017. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 8*.

Brooks, S. & Greenberg, N. (2021). Psychological impact of being wrongfully accused of criminal offences: A systematic literature review. *Medicine, Science and the Law*, 61. 44–54.

Campbell, K. & Denov, M. (2004). The Burden of Innocence: Coping with a Wrongful Imprisonment. *Department of Criminology*. 140–160.

Cross, S., Possley, M. & Stephens, K. (2017). Race and Wrongful Convictions in the United States. *National Registry of Exonerations*.

Grounds, A. (2004). Psychological Consequences of Wrongful Conviction and Imprisonment. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46. 165–182.

Hoyle, C., Speechley, N. & Burnett, R. (2016). The Impact of Being Wrongly Accused of Abuse in Occupations of Trust: Victims' Voices. *University of Oxford Centre for Criminology*.

Korkman, J. & Väisänen, T. (2014). Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa. *Defensor Legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja*, 5. 721–739.

Niharika, S. (2019). Convictions Gone Wrong: A Quantitative Study On Wrongful Convictions. *Indian Legal Solution Journal of Criminal and Constitutional Law*.

Paul G. Cassell, P. (2018). Overstating America's Wrongful Conviction Rate? Reassessing the Conventional Wisdom About the Prevalence of Wrongful Convictions. *Arizona Law Review*, 60.

Rosselli, M. & Jeglic, E. (2017). Factors Impacting upon Attitudes Towards Sex Offenders: The Role of Conservatism and Knowledge. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24.

van den Berg, C., Beijersbergen, K., Nieuwbeerta, P. & Dirkzwager, A. (2018). Sex Offenders in Prison: Are They Socially Isolated? *Sexual Abuse*, 30. 828–845.

Wildeman, J., Costelloe, M & Schehr, R. (2011). Experiencing Wrongful and Unlawful Conviction. *Journal of Offender Rehabilitation*, 50. 411–432.

The National Registry of Exonerations –verkkosivusto, 2021.
<https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/glossary.aspx>

The Innocence Project –verkkosivusto, 2021.
<https://innocenceproject.org/>